

УДК 377.458

Н.С. Завізна

Одеський національний університет

**ТЕОРЕТИЧНІ ТА АПІОРНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ
ТА КЛАСИФІКАЦІЇ ІНФОРМАЦІЇ**

Удосконалено понятійно-категорійний апарат дослідження процесів інформаційного забезпечення соціально-економічної політики на регіональному рівні через визначення сутності основних понять: „інформація”, „інформаційний простір”, „інформаційне забезпечення”, „інформаційна безпека”, „інформаційна політика”, „інформаційна інфраструктура”.

Ключові слова: інформація, інформатизація, інформаційні процеси, інформаційне забезпечення.

Усовершенствован понятийно-категорийный аппарат исследования процессов информационного обеспечения социально-экономической политики на региональном уровне через определение сущности основных понятий: "информация", "информационное пространство", "информационное обеспечение", "информационная безопасность", "информационная политика", "информационная инфраструктура".

Ключевые слова: информация, информатизация, информационные процессы, информационное обеспечение.

The concept-category set of research processes information for social and economic policy at the regional level through the essence of basic concepts: information, information space, information provision, information security "information policy, information infrastructure.

Keywords: information, information processes, information.

Глибинні перетворення соціально-економічної системи, вихід на траєкторію нового економічного розвитку, забезпечення прогресуючого поступу держави базуються на докорінній перебудові технологічного устрою і переході від одного укладу до іншого. В умовах посилення процесів глобалізації та інтеграції ключову роль у забезпеченні їхньої ефективності відіграє інформація.

Дослідження проблем формування інформаційного суспільства знайшло відображення в роботах Т.І. Алачової, Л.В. Балабанової, О.С. Височана, Н.Г. Георгіаді, А.Г. Загороднього, О.Є. Кузьміна, С.М. Петренко, В.Д. Шквір та зарубіжних дослідників С.А. Бороненкової, В.В. Годіна, Є.Ю. Духоніна, Д.В. Ісаєва, І.К. Корнєєва та інших.

Метою даної роботи є дослідження різних підходів до визначення поняття „інформація” та проведення класифікації інформації.

Згідно з теоретичним поглядом багатьох дослідників [3, с. 115; 7, с. 46; 10, с. 43] світ стоїть на порозі нового дуже значного етапу соціальних змін – формування інформаційного суспільства, який є наступною сходинкою в розвитку сучасної цивілізації.

Характерною рисою розвитку є збільшення ролі інформації і знання в житті суспільства, збільшення частки інфокомунікацій, інформаційних продуктів та послуг у валовому внутрішньому продукті, створення глобального інформаційного простору, який забезпечує ефективну інформаційну взаємодію людей, їх доступ до світових інформаційних ресурсів, і задоволення соціальних та особистих потреб в інформаційних продуктах та послугах.

У світовому господарстві інформація відтворюється в багатьох аспектах – як у виробничій галузі, зокрема як вид економічної діяльності, як фактор виробництва, як об’єкт купівлі-продажу, тобто один з важливіших факторів в конкурентній боротьбі, як елемент ринкового механізму, і як інструмент ділового та управлінського кола, що використовується при прийнятті рішень і формуванні загальної думки [6, с. 24].

Розглянуте у філософському сенсі [4, с. 62; 5, с. 27] поняття „інформація” (знання) як щось властиве тільки людській свідомості і спілкуванню, почало розширюватися і узагальнюватися. Визнавши, що наше знання є відображенням реального світу, матеріалістична теорія пізнання встановила, що відображення є загальною властивістю матерії. Таким чином, знання є відображенням реального світу, отже, відображення є загальною властивістю матерії. Сучасною наукою інформація розглядається як фундаментальна властивість матерії, це поняття набуло змісту філософської категорії.

На наш погляд, неправильним є трактування інформації як елемента матерії, поряд з речовиною, енергією і знаннями. І.І. Юзвішин вважає, що „первинне – інформація, вторинне – матерія. Небуття визначає свідомість, а інформація (свідомість) визначає буття” [12, с. 115]. „У новітній філософії більше трьох десятиліть співіснують два різні підходи, концепції інформації, які протистоять один одному – атрибутивна і функціональна”. „На думку В.М. Лопатіна, функціональна концепція пов’язує інформацію лише з „функціонуванням систем, що самоорганізуються”.

Розробка понять інформації, інформатизації має місце в роботах вчених В.Ф. Сухіной, Ю.І. Шемакіна, К.К. Коліна, Л.Д. Урсула. В [11, с. 75] наводяться судження Ю.І. Шемакіна про те, що інформація є „семантичною сутністю матерії”. В [8, с. 84] інформація визначена як „генералізаційно-фундаментальна субстанція єдиного кодово-стільникового простору Всесвіту, що включає повітря, воду, землю, сонячні й інші світлоносні промені, поля, їх сліди і весь спектр космічних випромінювань, матеріалізованих і нематеріалізованих середовищ і виражається через масу, швидкість, енергію та інші форми, що проявляються у процесі матеріалізації і дематеріалізації”.

За визначенням ЮНЕСКО „інформація – це універсальна субстанція, що пронизує всі сфери людської діяльності, що служить провідником знань і думок, інструментом спілкування, взаєморозуміння та співробітництва, утвердження стереотипів мислення та поведінки”.

Вітчизняна наукова думка пропонує багато визначень поняття „інформація”. „Інформація – це природна реальність, яка містить характерні ознаки предметів і явищ природи, які проявляються в просторі і часі”, – таке визначення дають Л.Г. Мельник, С.Н. Ільяшенко, В.О. Касьяненко. Глівенко С.В., Лапін Є.В., Павленко О.О. трактують визначення так: „Інформація – відомості про об’єкти і явища навколишнього середовища, їхні параметри, властивості й стани, що зменшують наявний ступінь невизначеності, відображені в будь-якому середовищі їхнього збереження, обробки й передачі”. Біленчук П.Д., Романюк Б.В., Цимбалюк В.С.: „Під інформацією слід розуміти сукупність (позначених термінами) взаємопов’язаних організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, науково-технічних, виробничих процесів, що спрямовані на створення умов для задоволення інформаційних потреб громадян та суспільства на основі створення, розвитку і використання інформаційних систем, мереж ресурсів та інформаційних технологій, які побудовані на основі застосування сучасної обчислювальної та комунікаційної техніки”. Визначення інформації надають Р.О. Калюжний, О.Д. Крупчан, В.Д. Павловський, М.В. Гуцалюк, – як результат переробки та аналізу даних на рівні індивідуального інтелекту, тобто їх усвідомлення конкретною людиною.

За визначенням „Економічного словника”, інформація – „це зміст зв’язку між взаємодіючими об’єктами”. Термін „інформація” (information) – латинського походження, і піддається роз’ясненню, як вказують праці вчених [1, с. 85; 9, с. 32], підшуковуючи і знаходячи йому все нові та нові визначення. Початкове використання

визначення зводилося до констатування того чи іншого факту, а також до передачі відомостей про що-небудь: предмети, явища, тобто інформація виконувала свідому функцію. Вчені дають поняттю наступне визначення: інформація – це „усвідомлююча характеристика навколишнього світу”; „знання про особливий факт, подію або ситуацію”; „показання, факти, повідомлення та інші дані, отримані або повідомлені усно, письмово, а також за допомогою технічних засобів зв'язку”.

У Законі України „Про інформацію” дається таке визначення інформації: „інформація – відомості про осіб, предмети, факти, події, явища і процеси, незалежні від форми їх подання”. Загальний об'єм знань про середовище дійсності і є інформація, в суворому значенні – це знання, безпосередньо включені в комунікативний процес.

Ми вважаємо, що у поняття „інформація” необхідно вносити різні відомості, і, залежно від рівня компетентності особи, інформацією можуть бути наукові знання, відомості із засобів масової інформації, різних друкованих джерел, шкільних занять та підручників тощо.

При дослідженні природи інформації прийнятні два основні підходи:

1. Атрибутивний: визначає інформацію як властивість рухливої матерії, складову структури, упорядкованість і різноманітність її станів.

2. Функціонально-кібернетичний – розглядає інформацію як властивість визначеного класу інформаційної системи, яка виникає і збагачується у процесі становлення, розвитку цих систем, їх функціональної взаємодії між собою і зовнішнім світом.

Для виконання своїх функцій інформація повинна відповідати ряду вимог. У ряді досліджень для оцінки джерел інформації пропонується використовувати такі критерії:

1. Офіційність. Цей критерій залежить від організації, яка займається збором даних.

2. Достовірність/повнота. Цей критерій означає, що джерело інформації повинно відображати всі суттєві сторони проблеми, значимі факти.

3. Достовірність. Під цим критерієм розуміють, що інформація, вміщена в джерело, повинна відповідати дійсності, бути справжньою, правильною.

4. Доступність. Цей критерій виявляється у тому, що дані збираються, зберігаються і передаються у вигляді, що забезпечує можливість та ефективність їх використання аналітиками та сучасними засобами обробки і передачі даних.

5. Своєчасність/оперативність. Цей критерій означає, що вся необхідна інформація представляється не пізніше і не раніше, ніж вона необхідна, тобто в термін, в який вона не втрачає своєї цінності для користувача.

Загалом, інформація у повсякденній діяльності є об'єктом управлінської праці обґрунтовано прийнятих рішень. Вона – безумовний та ефективний засіб організації й управління в ділових зв'язках, забезпечує успіх в обраному напрямі господарської діяльності. Знання інформації дозволяє зменшити ймовірність прийнятих слабких або невірних рішень.

Не дивлячись на існування багатьох визначень трактування терміну „інформація” (деякі з яких були вище визначені), вчені згодні в одному: від грамотної організації збирання, накопичення, зберігання, пошуку, передачі та обробки інформації значною мірою залежить ефективність будь-якої діяльності.

Теоретичні та апріорні підходи до класифікації інформації (інформаційних ресурсів) змінювалися в залежності від обсягу накопичених емпіричних даних у процесі технологізації суспільства. Поява і розвиток понять інформатизації,

кіберпростору, розвиток методології представлення знань постійно вносили зміни в існуючі підходи. Як уже відзначалося вище, різними науковцями робилися спроби класифікувати інформацію залежно від її виду. У роботах К. Шеннона, А. Колмогорова і Р. Хартлі в основу класифікації інформації покладено так званий „математичний (синтаксичний) аспект”.

Логіко-семантичний підхід до класифікації інформації, запропонований Ю.Л. Шрейдером, розширив наявні положення в напрямі смислового (змістового) аспекту розгляду інформаційних ресурсів. За змістом будь-яка інформація може бути семантичною та ознаковою. Сутність семантичної інформації не залежить від характеристик матеріальних і нематеріальних об’єктів, властивості яких відображає інформація. Семантична інформація є реалізацією накопичених емпіричних знань з використанням формально-логічних методів. Вагома роль при використанні даного підходу відводиться засобам формалізації інформації. У даному контексті поняття „інформація” більш близьке до поняття „знання”, ніж при використанні синтаксичного підходу до класифікації інформації. Для представлення інформації використовуються мова національного спілкування і професійна мова.

Ознакова інформація описує конкретний матеріальний об’єкт мовою його ознак (зовнішній вигляд, випромінювані поля та елементарні частки, температура, хімічний склад і фізична структура та ін.) Даний вид інформації є неформалізованим відображенням властивостей об’єкта, що представляється самим об’єктом.

До апріорних підходів до класифікації інформації, на нашу думку, можна віднести прагматичний [2, с. 7–8], тематичний підходи і по категорії доступу. Прагматичний аспект розглядає цінність (важливість) інформації для користувача. Прагматичні властивості виявляються тільки при наявності єдності інформації, суб’єкта і мети використання.

Тематичний підхід розглядає інформацію як об’єкт пізнання в різних галузях знань або різних сферах суспільно-політичного життя суспільства. Наприклад, інформація може бути: 1) контрольно-вимірною, обліково-статистичною, науково-технічною, суспільно-політичною; 2) документальною, обчислювальною, економічною, адміністративною, технічною; 3) економічною, науково-технічною, політичною, соціально-політичною, духовною.

Б.А. Райзберг і Р.А. Фатхутдінов запропонували свою класифікацію інформації. Ми вважаємо, що вона об’єктивна, але не відображає специфіку ринкових відносин. Перехід до ринкових відносин потребує врахування інформації за видами організацій залежно від їхньої економічної основи – форми власності. У зв’язку з цим, найбільш адекватна ринковим реаліям класифікація інформації, на наш погляд, буде мати вигляд:

1) за об’єктом – показники якості товару, його ресурсомісткості, параметри інфраструктури ринку, організаційно-технічний рівень виробництва, соціальний розвиток колективу, охорона навколишнього середовища і т. п.

2) за належністю до підсистеми менеджменту – інформація щодо цільової підсистеми, наукового супроводу системи, зовнішнього середовища системи, забезпечення, управління і керування підсистемами;

3) за формою передачі – вербальна (мовна) і невербальна;

4) за зміною у часі – умовно-постійна та умовно-змінна (недовговічна);

5) за способом передачі – супутникова, електронна, телефонна, письмова та ін.

6) за режимом передачі – у нерегламентовані строки, за запитом і примусово у визначений термін;

7) за призначенням – економічна, технічна, соціальна, організаційна тощо;

8) за стадіями життєвого циклу об'єкта – за стадіями стратегічного маркетингу, організаційно-технологічної підготовки виробництва і т.п.;

9) за відношенням об'єкта управління до суб'єкта – між фірмою і зовнішнім середовищем, між підрозділами всередині фірми по вертикалі і горизонталі, між керівниками і виконавцями, неформальні комунікації;

10) за видами фірм, підприємств, інтегрованих за формами власності.

Метод класифікації інформації є важливим і використовується при її кодуванні.

Для більш ефективного і цілеспрямованого застосування будь-яких видів інформації необхідно переконатися у її якості. Загальновідомі основи вимог до якості інформації:

- своєчасність;
- достовірність (з визначеною ймовірністю);
- достатність;
- надійність (з визначеним ступенем ризику);
- комплексність системи інформації (за якістю і ресурсомісткістю товару, умовами, за стадіями життєвого товарного циклу організації і її конкурентів, тощо);
- адресність;
- правова коректність інформації;
- багаторазове використання;
- висока швидкість збору, оброблення і передавання;
- можливість кодування;
- актуальність інформації;
- релевантність.

Унікальна роль надається якісній інформації в справі підготовки кадрів. На жаль, у багатьох ВНЗ України такі вимоги до якості інформації, як правова коректність, можливість кодування, адресність, висока швидкість збору, обробки і передачі, частіше всього не виконуються. Це пов'язано з цілим рядом причин як технічного, так і організаційного характеру.

На нашу думку, після застосування методів системного аналізу, аналізу і синтезу при дослідженні наукових знань у галузі інформатизації можна розвинути логіко-семантичний підхід, використовуючи так званий „технологічний” принцип. Потім після структурування і формалізації знань ми отримаємо технологічну класифікацію інформації у вигляді інформаційної матриці. Зміст даної класифікації полягає у розгляді інформації (з урахуванням її особливостей, якісних характеристик) з точки зору реалізації інформаційних процесів і моментного існування інформації відносно джерел і носіїв інформації.

Даний підхід дозволить створити універсальну систему, в якій інформація розглядається як елемент системи інформаційної безпеки. У загальному вигляді умовна одиниця інформації буде в конкретний момент характеризуватися якісними характеристиками, стадією інформаційного процесу та природою існування (або носієм інформації).

Таким чином, існує ряд підходів до класифікації інформації, що розглядають різні сторони інформації як предмета пізнання, проте, на наш погляд, технологічна класифікація інформації з точки зору її практичного застосування має ряд переваг:

- розгляд інформації як фундаментальної властивості матерії, взаємозв'язок з носіями інформації;
- абстрагування від змістовної частини інформації;

- абстрагування від синтаксичних і семантичних зв'язків між елементами інформації;
- використання якісних характеристик інформації, що повністю відображають об'єктивні властивості інформаційних ресурсів;
- взаємозв'язок з інформаційними процесами;
- практична застосовність інформаційної матриці, отриманої при використанні даної класифікації для побудови систем інформаційної безпеки.

Бібліографічні посилання і примітки:

1. Береза А.М. Основи створення інформаційних систем / А.М. Береза. – К.: КНЕУ, 2001. – 214 с.
2. Бубенко П.Т. Новая модель регионального (территориального) развития [Электронный ресурс] / П.Т. Бубенко // Коммунальное хозяйство городов: науч.-техн. сб. – К.: Техніка, 2006. – Вып. 70. – С. 6–17. – Режим доступа: <http://eprints.ksame.kharkov.ua/1279/>
3. Бутинець Ф.Ф. Інформаційні системи бухгалтерського обліку: підруч. / Ф.Ф. Бутинець. – Ж.: ПП „Рута”, 2002. – 322 с.
4. Василенко В.Н. Базовые методологические посылки экономической диагностики развития регионов / В.Н. Василенко // Прометей. – 2007. – № 2. – С. 60–65.
5. Вовканич С. Соціогуманістичний імператив регіональної політики / С. Вовканич // Регіональна економіка. – 2006. – № 2. – С. 26–35.
6. Гамидов Г.С. Основы инноватики и инновационной деятельности / Г.С. Гамидов, В.Г. Колосов. – СПб.: Политехника, 2000. – 323 с.
7. Дибкова Л.М. Информатика та комп'ютерна техніка / Л.М. Дибкова. – К.: ВЦА, 2004. – 108 с.
8. Жук М.В. Альтернативи регіонального розвитку в Україні в контексті інтеграції у світове господарство / М.В. Жук // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 12. – С. 102.
9. Колосов А.В. Экономическая безопасность / А.В. Колосов. – М., 2005. – 78 с.
10. Павленко Л.А. Корпоративні інформаційні системи: навч. посіб. / Л.А. Павленко. – Х.: ІНЖЕК, 2005. – 134 с.
11. Шемакин Ю.И. Знания и информация в самоорганизации систем. – М.: ИПУ, 1998. – 235 с.
12. Юзвизин И. Информациология или закономерности информационных процессов и технологий в микро- и макромирах Вселенной / И. Юзвизин. – 3-е изд., испр. и доп. – М.: Радио и связь, 1996. – 220 с.

Надійшла до редколегії 12.05.2011